

26
Jaunā Gaite

116

JAUNĀ GAITA

RAKSTU KRĀJUMS KULTŪRAI UN BRĪVAI DOMAI

JAUNĀ GAITA
VOL. XXII 1977
NO. 5 (ISSUE 116)

22. GADA GĀJUMS
1977. GADS
5. (116. NUMURS)
SATURS

Jaunā Gaita is a Latvian journal devoted to literature, the arts, and the discussion of ideas.

Editor L. Zandbergs

Contributing Editors:

J. Bierīņš / G. Augusts /

K. Ābele / V. Dreimane /

R. Ekmanis / A. Ezergailis /

G. Irbe / A. Ivaska /

S. Klauverts / A. Kraujiete /

T. Ķīķauka / J. Mazutis

I. Sakss / I. Šedrika-Levis.

Art Director: I. Rumpēters

Editorial Office:

801 Concession St., Apt. 408

Hamilton, Ontario,

Canada L8V 1C5

Copyright: 1977 by

"Ceļinieks". Chairman of
the Board: Dr. A. Olte.

Business Manager:

M. Zandberga.

Business Office:

BOX 20, POSTAL STATION

"B" HAMILTON, ONTARIO,

CANADA L8L 7T5

Subscription rates: USA and
Canada - 5 issues \$ 14.00,
single issues \$ 3.50.

Printed by Greenwood
Printers Ltd., Toronto,
Canada.

Second Class Mail
registration number 2005.

ISSN 0448-9179

- 1 Viktors Eglītis (1877 - 1945)
2 Džemma Skulme, Dialogs
3 Gunars Saliņš, Jēga un bezjēga mūsu jaunākajā dzejā
9 Laimonis Mieriņš, Māksla Padomju Latvijā 1976. gadā
16 Rolfs Ekmanis, Tautas dzīvē neesmu lieka
19 Jānis Klīdzējs, Redzīgs iekšskats trimdas sāpē
22 Tupešu Jānis, Vēlreiz par latvju dievestību
24 TEĀTRIS
Teātra kritika toreiz un tagad
29 Juŗa Kronberga dzejoļi
30 Ingridas Viksnas dzejoļi
31 Velta Sniķere, Dāsnības klāsti
32 Zigmunds Skujiņš, Neikens iet uz Roperbeķiem
37 Alma Bēne, Uz lietu
38 Juŗa Zommerera dzejoļi
40 Jāņa Rokpeļņa dzejoļi
41 Haralds Biezais, Latviešu kultūra Latvijā un trimdā
46 Tāļivaldis Ķīķauka, Ziedonis rudenī
48 ATBALSIS
Laimonis Mieriņš, Trešā britu zīmējumu bjennāle
Kārlis Draviņš, Sudrabu Edžum nācās nomirt Maskavā
Lzs, Svarīgu 1977.g. kultūras dzīves notikumu atbalsis
52 SKAŅAS UN ATSKAŅAS
55 GRĀMATAS
Nora Valtēre, Divas Mārtiņa Ziverta lugas
Imants Bite, Bez somu tālredzības..
Benno Ābers, Skolas dvēsele
Hamīkars Lejiņš, Latvietis pret paša gribu
Andris Skreija, Trīs grāmatas par baltiešiem Amerikā
Jānis Rožleja, Bezkaisligi par Baltiju
Vaira Viķe-Freiberga, Grāmata par nekrievu literātūrām.
Gunars Irbe, Īstenībā ir arī neatrisināmas problēmas
Olgerts Liepiņš, Ziemsvētku atgriešanās
Benno Ābers, Cietumnieka sapņi
Dažos vārdos
Raksti citvalodu periodikā un saņemtās grāmatas
IN THIS ISSUE

Ilmāra Rumpētera vāks. Laimoņa Smilškalna iekārtojums.

**TREŠĀ INTERNACIONĀLĀ
BRITU ZĪMĒJUMU BJENNĀLE**

Zīmējums ir viena novecākām tēlotājas mākslas formām, kas dažkārt tiek atstāta novārtā kā neatkarīga vizuālās specifikas disciplīna. Ja tradicionāli par zīmējumu uzskata melnbaltus formas konstruējumus - ar līniju vai tonāli, tad trešā internacionālā britu zīmējumu bjennāle Ziemeļanglijas ķīmiskās rūpniecības un ostas pilsētas Midlsboro mākslas galerijā (no 10. sept. - 29. okt.) ir no šāda puritānisma atteikusies, apzināti paplašinot „zīmējuma“ priekšstatu. Proti, bjennālē uzņemta vesela rinda darbu, kuŗos krāsa ir lietota nevis kā aizstājēja vai dekoratīvā ziņā, bet gan pozitīvā nozīmē ar mērķtiecīgu mijiedirbi kā ekspresīvu elementu, tādējādi šķērsojot „glezniecības“ sfairu. Piemēram, Jasmīnes Bazas (46.num.) klusā daba ar sarkaniem āboliem pasteļa tehnikā un Salima Arifa (41., 42.num.) krāsu kollāžu konstrukcijas jauktā tehnikā, minot tikai dažus. Te nenoliedzami darišana ar noskaņotiem, optiski iedarbīgiem krāsu salikumiem. Šai sakarā ir pamats argumentēt, kad konceptīvi visāda veida vizuāli konkrētizēti slēdzienu veidoli kā plāksnē, tā telpā, var piedzimt tikai ar „zīmējuma“ palīdzību. Vispār dažādu mākslas disciplīnu saplūšana ir tipiska mūsdienu parādība.

Bjennāles stingrā angļu žūrija ir centusies parādīt to nozīmīgāko no pasaules mākslas arēnas. Rezultātā izstādes amplitūda ir tiešām plaša un informātīva ar ļoti augstu profesionālo standartu. Ir aplūkojams tradicionālais reālisms, foto reālisms, biedinošs sirreālisms, erotika, minimālā māksla, pat sienu virsmas novikumi, tipografiski zīmējumi utt., iespaidīgas abstrakcijas ieskaitot. No pedējiem 76.num. (Rodžers Kaits), manuprāt, ir visefektīvākais izstādes darbs: melns ogles četrstūris ievērojami iebalansēts lielāka balta četrstūra formātā. Brīvais, intensīvais ogles iekļājums zvērot zvēro, ko tālāk akcentē ar sarkano zīmuli ievilkta vertikāles zelta griezumata attiecībā.

Bjennāles dalībnieku vidū atzīmējams arī jaunais mākslinieks no Latvijas, iepriekšējās bjennāles veterāns, Miervaldis Polis. Soreiz viņš reprezentēts ar diviem darbiem fotoreālisma garā. Polis ir apdāvināts mākslinieks ar teicamu tehnisko varēšanu un spēju būt minimālam, lai vizuāli pateiktu maksimālo. Nelielā formātā (109.num.)

aizmugures figūras ir, kā teikt, „ārā no fokusa“, ļaujot skatītājam koncentrēties uz priekšplāna vienuļo seju... Savu pašportretu (108.num.) viņš droši padrukā ar FOTO M. POLIS 1975.G. Šie darbi ir neuzbāzīgas melancholijas pielieti, tie nesludina, bet eksistē paši sevi. Te veltīgi meklēt skaudrā fotožurnālistisma dzeloņus.

Bjennāles nolūks ir populārizēt zīmējumu. Taču vērtīgais pasākums cinās ar inflāciju. Par bjennāles prestižu liecina tās neparasti sīvā konkurence: 3000 darbi iesūtīti no 52 valstīm, no kuŗiem žūrija izvēlējās tikai 110, pārstāvot 18 valstis. Visi uzņemtie darbi reproducēti katalogā. Priekšzīmīgais izkārtojums nelielajās labi izgaismotajās telpās rāda rosinošu, lieliski saliedētu starptautiski nozīmīgu izstādi.

Laimonis Mieriņš

**SUDRABU EDŽUM
NĀCĀS NOMIRT MASKAVĀ**

Uldis Ģermanis *Jaunās Gaitas* 113.nrā (1977. g. jūnijā) norāda, ka Sudrabu Edžus no „kroņa nāves“ izglābies tikai tāpēc, ka, būdams smagi slims, nav spējis piecelties no gultas un sekot čekistiem. U. Ģermanis šo faktu piemin, atsaukdami uz Jāņa Niedres autentisko liecību (viņa grāmatā *Diena dienu māca*, 2. izd., Rīgā 1969.g.). Šie Sudrabu Edžus izglābšanās apstākļi jau agrāk pieminēti kādos trimdas izdevumos, tāpat arī fakts, ka čekisti viņa vietā turpat apcietinājuši ciemā atnākušo latviešu rakstnieku Alvilu Cepli. Pēdējais, protams, nekad vairs neatgriezās. Labi zināms arī, ka Sudrabu Edžum nācās nomirt svešumā.

Bet tikai nedaudzi, laikam, būs lasījuši vai dzirdējuši, ka noticis gluži nesekmīgs mēģinājums vecajam un slimajam Sudrabu Edžum sagādāt labākus dzīves apstākļus, apkopšanu un ārstēšanu - pārgādājot viņu dzimtenē, Latvijā.

Liecību par to dzirdēju no paša Andreja Upīša.

Apstākļi bija šādi. Bija, šķiet, 1940.gada beigas vai 1941.gada sākums; tolaik strādāju Tartu universitātē. Kādu dienu (cik atceros, tas notika kafejnīcā, turpat universitātes galvenās ēkas tuvumā) pie manis pienāca divi no toreizējiem Tartu Vanemuienes teātra vadītājiem un aptaujājās, vai es,

varbūt, tuvākā nākotnē nebraukšot uz Latviju, uz Rīgu. Vai es nebūtu ar mieru, kad būšu tur, Rīgā, nodot rakstniekam Andrejam Upītim Vanemuines teātra direkcijas sveicienu un reizē tās lūgumu atļaut šīnai teātri izrādīt Andreja Upīša lugu (stāv prātā, ka tā bija viņa 1905). Teātra vadība, protams, rakstīšot arī pati, bet būtu patīkami Andreja Upīša akceptu saņemt šādā ceļā.

Zibenīgi ātri konstatēju, ka man šī lieta ļoti nepatīkama - ierasties vizītē mājās ne jau vien pie izcila rakstnieka, bet jau pie liela kalibra partijas aktīvista, viena no latviešu komunistu dižvīriem. Bet man nekavējoties bija arī skaidrs, kādas nepārredzamas un man ļoti bīstamas sekas būtu tam, ja es tagad teiktu nē. Apsolīju teātriniekam, ka lūkošu to izkārtot, kad man iznāks būt Rīgā.

Par minētās nepatīkas iemesliem pārdomāt varēju, protams, tikai vēlāk. Patiesi, kas viss nu nevarēja atgadīties tādā vizītē. Tik viegli varēja pārsacīties vai izmest kādu kritisku spriedumu par režīmu. Un kas zina, ar kādiem bīstamiem ieteikumiem, priekšlikumiem vai jautājumiem nāk klajā partijas varenais... Viss tas taču notiek apstākļos, kad pat manu universitātes lekciju laikā atvežas durvis un klausītavā ienāk vairāki ādas jakās tērpušies jauni kungi resp. biedri, pie tam ar pistolēm pie jostas. Viņi apsēžas pirmajā solā, un man nu nākas viņiem skaidrot, ko mēs te darām un kāda tam nozīme.

Pēc kāda laika biju aizbraucis uz Rīgu. Zvanīju Andrejam Upītim pa telefonu. Protams, nācās tūlīt pasacīt, kas esmu, kādā lietā nāku, kā uzdevumā un ka lūdzu pieņemt mani vizītē.

Mūsu saruna sākumā bija par lugas izrādi, arī par to, kas tulkojis to igauņiski (šķiet, tas nebija labais latviešu valodas pratējs Marts Pukītss, bet Kārlis Ābens). Iespāids bija tāds, ka A. Upītis jūtas stipri pagodināts un glaimots. Man bija jānodod atpakaļ viņa sveicieni un, kā jau bija sagaidāms, arī atļauja lugu izrādīt. Pēc tam A. Upītis aptaujājās par šo un to, tā, ko dara igauņu rakstnieki Tuglass, Jākobsons un vēl kādi citi autori. Pēc tam viņš, manis par to nemaz netaujājās, uzreiz teica, ka bijis Maskavā. Bijis tur arī pie Sudrabu Edžus.

Pēc tik daudziem gadiem nav vairs iespējams atminēties teikto vārdu pa vārdam, bet sacītā saturu atceros gluži

skaidri. A. Upītis teica, ka viņš, Maskavā būdams, uzmeklēja Sudrabu Edžu un atradis viņu vecu un vārgu, slimu un neapkoptu, mitinoties kādā mazā istabē. No runas toņa, ar kādu A. Upītis par šo būceni izteicās, bija skaidrs, ka viņš minētos apstākļus atceras ar nepatīku un īgnumu, varbūt pat ar pretīgumu. Viņš, A. Upītis, gribējis Sudrabu Edžu tūlīt vest sev līdz uz Latviju, uz Rīgu, kur par viņu taču būtu varējuši gādāt un rūpēties.

- Bet man to neatļāva! jau tīri ar niknumu balsi izgrūda A. Upītis.

Novaldījos, ka arī man neizsprūk kāds asāks teikums par maskaviešiem, un nebildu ne vārda.

Kā jau zināms, uz Rīgu atveda tikai Sudrabu Edžus auksto pelnu krūku...

Minētās sarunas laikā istabā uz neilgu brīdi ienāca arī A. Upīša dēls, vēl pajauns gados. Kādas minūtes mani uzmanīgi pavērojis, viņš atkal izgāja.

Par minēto sarunu nācies daudzkārt pārdomāt. Mans iespāids: A. Upītis nespēja noslēpt, ka viņš ticis dziļi aizvainots kā Padomju Latvijas jaunās varas izcils darbinieks. Bet bez tā vēl - aizvainots un, varbūt, pat sāpināts, redzot savus labos, humānos nodomus noniecinātus un pazemotus.

Kārlis Draviņš

SVARĪGU KULTŪRAS DZĪVES NOTIKUMU ATBALSIS 1977. GADĀ

Dziesmas nozīme latviešu tautas dzīvē nav mazinājusies. To apliecināja 1977. g. dziesmu svētki Losandželosā, Londonā un Rīgā, tāpat 2. trimdas jaunatnes dziesmu svētki Ročesterā. Šai numurā Imants Sakss raksta par Ročesteru. Par pārējiem trim svētkiem publicēsim A. Vitoliņa, A. Liepiņas, T. Ķīķaukas un J. Pilādža apceres vēlāk.

Losandželosas svētki izraisījuši diskusijas par teātri sakarā ar uzvesto Anšlava Eglīša lugu *Kas dārzā, kas dārzā* vienā no nākamajiem JG numuriem sniegsim plašāku apceri par Anšlava Eglīša lūgām.

Dziesmu svētkiem Rīgā bija pielikts sauklis, ka tie notiek par godu oktobra revolūcijai, un svētku programmā bija ieliktas daudzas „internacionālas dziesmas“.